

A tantervi szabályozással és a tantervekkel kapcsolatos alapfogalmak kislexikona

Összeállította: dr. Makádi Mariann

Akkreditáció

1. Az oktatásban a szó elfogadás, engedélyezés jelentéstartalma használatos.
2. A tantervek akkreditációja azt jelenti, hogy a tantervet – a fennálló törvények értelmében – a minisztérium (erre hivatott testülete, szakmai bizottsága révén) alkalmazásra megfelelőnek találja és engedélyezi. A közoktatásban az akkreditációs eljárás a kerettantervek (programok) szintjén működik. Az akkreditáció teszi lehetővé, hogy a közoktatási rendszerben olyan tantervek alapján is működjenek iskolák, amelyek az általános szabályoktól eltérőek (pl. a waldorf és a montessori, a különböző felekezetekhez tartozó egyházi iskolák), amennyiben az akkreditációs eljárás lefolytatása után az oktatási miniszter jóváhagyja a tevékenységüket megalapozó kerettantervet. A tantervet a fenntartó, továbbá fenntartójának egyetértésével az iskola nyújthatja be az Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközponthoz. Az oktatásért felelős miniszter a kerettantervet az Országos Köznevelési Tanács egyetértése esetén hagyhatja jóvá és rendeletben is kihirdetheti.

Alaptanterv

Olyan tantervtípus, amely a tankötelezettség időtartamára szól, a minden iskolában, a minden tanuló számára megtanítandó, elsajátítandó tudás alapvető követelményeit tartalmazza (magtanterv). Általában nem tartalmaz részletes tananyagot, hanem a jártasságok, készségek, fejlesztési követelmények, kompetenciák, minimális teljesítmények megadására szorítkozik.

Tartalmi szempontból háromféle lehet: 1. tananyagközpontú, 2. tanulói tevékenységközpontú, 3. tanuló teljesítményekre összpontosító.

A mai magyarországi értelmezésben és gyakorlatban az alaptanterv meghatározza az általános képzés keretében zajló nevelő-oktató munka kötelező közös céljait, a nevelő-oktató munka alapjául szolgáló, az egyes tartalmi szakaszokban érvényesítendő fejlesztési feladatokat, a közvetítendő műveltség fő területeit (az ún. műveltségi területeket és a műveltségi területeken átívelő ún. kiemelt fejlesztési feladatokat). Kiindulópontul szolgál a kerettantervek, a helyi tantervek, a vizsgakövetelmények készítői és alkalmazói számára.

Általános fejlesztési követelmények

Az 1995-ös Nemzeti alaptantervben használt fogalom, a műveltségi területek egészére vonatkozó tanulói képességek és tudások szintjét fogalmazza meg általában két kimeneti szinten: a 6. és a 10. évfolyam végén. A Földünk és környezetünk műveltségi terület azonban – mivel a 7–10. évfolyamra vonatkozik – csak a 10. évfolyam végére határozza meg a képességfejlesztéssel és az ismeretanyagban való tájékozódással kapcsolatos követelményeket.

Általános képzés

Az alapvető műveltségi javak iskolai közvetítése, az ezekhez tartozó képességek optimális fejlesztése. Szervezeti kereteit az iskolarendszer általánosan képző szakaszai adják. Az általános képzés során elsajátított tudás teszi alkalmassá a tanulókat meghatározott feladatok, problémák megoldására, és alapozza meg a különböző szintű szakképzést.

Általános műveltség

Az emberre, a tudományra, a technikára, a művészetekre, a magatartásra vonatkozó kultúra alapjainak az ember értékeiben, motivációiban, tevékenységében megnyilvánuló rendszere. A kultúra minden lényeges területét felöleli, összhangba rendezi, a mindenki számára lényeges és szükséges, az általános képzés és a szakképzés, a további (ön)művelés közös tartalmi feltételeit foglalja magában. Az általános műveltség korszakonként, kultúránként különböző tartalmú, rendszerű, színvonalú. Napjainkban a műveltség nem válogatott ismeretek minél terjedelmesebb halmazát jelenti, hanem aktív állapotot, naprakész tájékozottságot, önálló és gyors reagálóképességet. Meghatározóak benne a magyar, az európai és a globális műveltség egymásba épülő elemei.

A közoktatás számára értelmezett általános műveltség a kulcskompetenciák és tudások azon rendszere, amelyet a társadalom a középfokú szinten iskolázott állampolgárától elvár.

Attitűd

Tartós beállítódás, értékelő viszonyulás valamely tárgyhoz, személyhez vagy gondolathoz. Közvetlenül nem figyelhető meg, csak következtetni lehet rá abból, amit a személy mond, ahogyan viselkedik vagy az érzelmi reakcióiból. Három összetevőből áll: az érzelmi (pozitív vagy negatív viszonyulás), a gondolati (az információk és az azokkal kapcsolatos hiedelmek) és a viselkedéses (a tárgyjal kapcsolatos lejárások) összetevőből.

Belépő tevékenységek, tevékenységformák

Az 1998-as kerettantervekben használt fogalom. Azoknak a tevékenységeknek a csoportja, amelyek az adott évfolyamon jelennek meg először. Olyan tevékenységek, amelyeknek gyakorlására, alkalmazására a tanulók pszichológiai és mentális fejlődése során általában ebben az életkorban nyílik lehetőség, a hozzájuk kötődő technikák megismertetése, képességek megalapozása ekkor optimális. A későbbi években is előfordulnak, de akkor többnyire mélyítésük, differenciálásuk történik.

Életkori szakaszolás

Az iskolarendszer, valamint a tantervek kisebb egységekre bontása a tanulók életkori sajátosságainak figyelembevételével. A közoktatásban ma háromféle szakaszolás él egymás mellett.

- A. A hagyományos iskolaszervezeti típushoz kötődő életkori szakaszolás: megkülönbözteti az alsó tagozatos (6–10 éves), a felső tagozatos (10–14 éves) és a középiskolás (14–18 éves) életkori szakaszt.

- B. A tanulók pszichológiai és mentális fejlődését veszi alapul. Két nagyszakaszt különböztet meg: a kisgyermek (1–6. évfolyam, 6–12 éves) és a nagyobb gyermek (7–12. évfolyam, 12–18 éves) életkori szakaszát. Mindkét életkori szakaszt tovább tagolja: az oktatás alapszakaszt az 1–4. évfolyamra és az 5–6. évfolyamra, majd a továbbit a 7–8. évfolyamra, a 9–10. évfolyamra és a 11–12. évfolyamosra. A kétéves szakaszolás jól illeszkedik az iskolaszervezeti típusokhoz is.
- C. A közoktatási törvény a nevelő és oktató munkát két nagy pedagógiai szakaszokra osztja: az alapfokú és a középfokú szakaszra. Mindkettőt tovább tagolja az alábbiak szerint: 1. alapfokú szakasz: bevezető (1-2. évfolyam), kezdő (3-4. évfolyam), alapozó (5-6. évfolyam), fejlesztő (7-8. évfolyam); 2. középfokú szakasz: általános műveltséget megszilárdító (9-10. (11.) évfolyam) és általános műveltséget elmélyítő, pályaválasztást segítő szakasz (11. (12.)-12. (13.) évfolyam).

Epochális rendszer (tantárgyblokk)

Olyan szervezeti megoldás a közoktatásban, amiben az egyes tantárgyakat egymással szorosan összekapcsolva, többnyire egy-egy periódusban tanulják a tanulók (pl. havonta váltják egymást a természettudományi és a társadalomtudományi tárgyak).

Fejlesztési feladatok, követelmények

A fejlesztési feladatok meghatározzák a tanulók képességfejlesztésének különböző területeit, amelyek kijelölik, hogy mely kulcskompetenciák fejlesztése kívánatos az iskoláztatás egyes képzési szakaszaiban. Szükségképpen különböző absztrakciós szinten fogalmazódhatnak meg, és a pedagógiai folyamat más-más nézőpontjaira helyezik a hangsúlyt. Gyakran tanulás-szervezői tevékenység leírásaként, megnevezéseként jelennek meg, más esetben a fejlesztés érdekében elvégzendő tanulói tevékenységet fogalmazzák meg.

Fogalmi váltás

Az a folyamat, amikor a tanulók gondolkodásában megjelenik a csak korlátozottan adaptív előzetes tudás mellett annak egy alternatívája, egy másik fogalmi háló, az értelmezéseknek egy új rendszere, amit a tanuló elfogad.

Hagyományos (központi) tanterv

Az iskolarendszer központi tartalmi szabályozásának eszköze, általános törvényerejű, részletesen előíró tanterv, amelynek alkalmazása minden iskolatípusban és taneszközben kötelező.

Helyi tanterv

Az a tanterv, amelyet egy iskola pedagógiai programjában kitűzött céljainak, alapelveinek megfelelően kiválaszt/összeállít. A követelmények és a tananyagok (ezek időbeli elrendezése és a hozzárendelt eszközök rendszere) a társadalom (vagy egyes csoportjainak) elvárásait és fejlesztési célkitűzéseit teljesítik. Helyi jellegét az adja, hogy elfogadásában szerepet játszik a helyben érintettek megegyezése, a nevelőtestület elfogadó döntése, a társadalom (pl. a szü-

lők csoportja) támogató véleménye és a fenntartó jóváhagyó döntése. (Másodlagos, de nem elhanyagolható jellemzője, hogy a helyi kultúra elemeit is az igényeknek megfelelő mértékben tartalmazza. A helyi kultúra a helyi társadalom hagyományainak és jövőképeinek összessége.)

Az iskolák helyi tantervei jellemző módon úgy alakulnak ki, hogy az egyes nevelőtestületek a helyi sajátosságoknak megfelelően választanak az akkreditált kerettantervek közül, és azt átalakítják saját viszonyaikra a megadott keretek között. Ha az iskola és a fenntartó olyan tanterv szerint kívánja megszervezni a nevelő-oktató munkát, amely nem szerepel az akkreditált kerettantervek között, kérheti saját tanterve kerettantervvé minősítését.

Helyi tartalom

A kifejezés az iskolát környező, szolgáltatásait igénybe vevő helyi társadalom – mindennapi és „ünnepnapi” – kultúrájának, földrajzi, történelmi, gazdasági környezetének, hagyományainak és jövőképeinek (a helyi kultúrának) sajátos elemeit, valamint az iskola jellegzetes tanulói csoportjainak sajátos (általuk deklarált vagy az iskola szakmai tevékenysége során felismert-feltárt) nevelési-oktatói szükségleteit, igényeit jelenti. Ennek megfelelően a helyi tartalom a helyi tantervben, tantervi programban lehet hozzáadással létrejött többlet (új elem) vagy átértelmezés.

Iskolaszervezet

Az oktatás és a képzés tagolódása a közoktatási rendszerben. A fejlett országok gyakorlatában 3 szakaszból áll: 1. alapfokú oktatás (célja a gyermekek alapismereteinek, a legfontosabb tanulási és társadalmi beilleszkedési képességeiknek kialakítása), 2. alsó középfokú oktatás (célja az alapvető társadalmi és tudományos ismeretek, képességek kialakítása), 3. felső középfokú (célja a társadalmi és tudományos ismeretek részletesebb tanítása, és a tanulók felkészítése a felsőfokú tanulmányokra, illetve szakmai előképzés). Az egyes szakaszok hossza, egymáshoz viszonyított aránya különböző lehet. Magyarországon a világháború után kialakult a 8+4 osztályos iskolaszervezeti modell (8 évfolyamos általános iskola és 4 éves középiskola). Jelenleg több modell él egymás mellett: 8+4, 4+8 (nyolcosztályos gimnázium), 6+6 (hatosztályos gimnázium), sőt esetenként mások is (pl. 4+4+5, 4+4+4, 4+4+2+2).

Iskolai pedagógiai program

Az iskolai nevelő-oktató munka alapját képező dokumentum, amely magában foglalja a nevelési programot (a pedagógiai munka alapelveit, céljait, feladatait, eszközeit, eljárásait; a személyiség és a közösségfejlesztéssel, a gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatokat; a beilleszkedési és magatartási nehézségekkel, a tehetség és a képesség kibontakoztatásával összefüggő, a szociális hátrányok enyhítését segítő pedagógiai tevékenységeket; a szülő, a tanuló és a pedagógus együttműködésének formáit) és a helyi tantervet (az egyes évfolyamokon tanított tantárgyak rendszerét, óraszámát, az előírt tananyagát és követelményeit; a tankönyvek, a taneszközök kiválasztásának és a tanulói teljesítmények ellenőrzésének-értékelésének elveit, a középszintű érettségi vizsga témaköreit, a tanulók fizikai állapotának méréséhez szükséges módszereket), továbbá a szakképzésben részt vevő iskolákban a szakmai programot. Az iskolák készítik el a Nemzeti alaptantervben meghatározottak alapján, a nevelőtestület fogadja el, és a fenntartó jóváhagyásával válik érvényessé.

Kerettantervek

Az oktatási miniszter az iskolázás adott szakaszára vonatkozóan – a Nemzeti alaptantervre épülő és a helyi tanterv készítéséhez alapul szolgáló – választható kerettanterveket ad ki (akkreditál). Az akkreditáció feltétele, hogy a kerettanterv segítségével megvalósíthatók legyenek a Nemzeti alaptantervben meghatározott fejlesztési feladatok, illetve kapcsolódjanak hozzá olyan, részletesen kidolgozott oktatási programcsomagok, amelyek a kerettanterv iskolai helyi tantervként való alkalmazását szakmailag segítik. A kerettantervek meghatározzák a tantárgyak rendszerét, az egyes tantárgyak időkeretét (óraszámát), a tananyag felépítését és felosztását az egyes évfolyamok között, továbbá az adott szakasz befejező évfolyamának kimeneti követelményeit. Mindezekkel kapcsolatban az egyes kerettantervek saját rendszerükön belül is megfogalmazhatnak választható megoldásokat. A kerettanterveket a megadott keretek között a saját viszonyaikra adaptálják az iskolák, pl. a rendelkezésre álló, ún. szabad sáv tartalmát helyi tantervükben határozzák meg.

Készségfejlesztés

Fejlesztő hatású tevékenységek összessége, ami magában foglalja azok tervezését és irányítását is. Az iskolában a tananyag feldolgozása, tehát az ismeretek, a jártasságok és a készségek elsajátítása során történik. A készségfejlesztésnek az a célja, hogy a tanulóknál kialakuljanak azok az általános és speciális képességek, kompetenciák, amelyek birtokában el tudják majd végezni az azokra épülő tevékenységeket.

Kimeneti követelmények

A közoktatási rendszer adott szakaszát lezáró, az alaptantervben és a kerettantervben megfogalmazott, illetve a szakasz végére teljesítendő tudásrendszerek, amiket tantervi követelmények formájában adnak közre.

Kompetencia

Alapvetően értelmi alapú tulajdonság, de fontos szerepet játszanak benne a motivációs elemek, a képességek és egyéb érzelmi tényezők. Az oktatásban a szó szakértelem, alkalmasság jelentéstartalmát használjuk. A kognitív pedagógiai szakirodalomban a kompetencia a „tudásnak arra a formájára utal, amelynek elsajátítása természetes közegben, életszerű tapasztalatok révén történik, és így alkalmazása is természetes könnyedséggel és hatékonysággal valósul meg. Hasonlóan ahhoz, ahogy az anyanyelvet megtanuljuk, majd végtelenül sokféle gondolat megfogalmazására alkalmazzuk”. Ebben a tekintetben a kompetencia az értékes, érvényes, hasznosítható tudás egyik kategóriája.

Kompetenciaalapú

1. A kompetenciaalapúság a tanterv rendszerét meghatározó szakmai elkötelezettséget jelent. A kompetencia alapú tanterv háttérében egy olyan személyiségelmélet húzódik, amely a személyiség fő alkotóelemeiként a kompetenciákat (személyes, kognitív, szociális és speciális kompetenciákat) jelöli meg, és – azokat komponensrendszerekként értel-

mezve – komplex képességek, képességek, készségek és jártasságok hierarchikusan felépített rendszerét használja.

2. Az ember által elvégezhető tevékenységekhez, megoldható feladatokhoz köti a kompetenciákat (valaki kompetens valamilyen tevékenységgel összefüggésben, ha képes megoldani az ahhoz a tevékenységhez tartozó szokásos feladatokat). A tantervben e kompetenciák, továbbá fejlesztési feladatok, tevékenységek, jártasságok és készségek kapnak szerepet, mindig feltételezve mögöttük egy tudásrendszert is.

Követelmények

1. Azon fejlesztési feladatok összessége, rendszere, amellyel a közoktatási intézmények a közoktatási törvény által előírt időegységeken belül a velük tanulói jogviszonyt létesített tanulók személyiségét a lehető leghatékonyabb módon fejleszthetik.
2. A közoktatási rendszer adott szakaszát lezáró, az alaptantervben és a kerettantervben (helyi tantervben) megfogalmazott, illetve a szakasz végére felállított központi követelményrendszer, amit tantervi követelmények formájában adnak közre.

Követelményrendszer

A pedagógiai célrendszer része, az általános pedagógiai célok lebontásából adódó részcélok, feladatok (elvárt tanulási eredmények) és tevékenységek (egyszóval követelmények) rendszere. A célok a pedagógiai tevékenység elvi alapjait, irányait fejezik ki, és azokat a szinteket határozzák meg, ahová a tanulóknak el kell jutniuk a tanulási folyamat során. A követelmények céljai és várható kimeneti eredményei is az oktatási-nevelési-képzési folyamatnak. Ezek alapján megfogalmazható a tevékenységek tartalma, kiválaszthatók a tartalomnak megfelelő eljárások, szervezési módok és eszközök. A követelményrendszer az alapja az értékelésnek is, hiszen a tanulók teljesítményét a követelményekhez kell viszonyítani. A hagyományos földrajzi tantervekben a követelményrendszer főként tartalmi elemeket határozott meg, felsoroló jellegű volt, az alábbi kategóriákat tartalmazta: 1. tények, 2. fogalmak (egyedi és általános fogalmak), 3. folyamatok, 4. összefüggések, 5. gyakorlatok, tevékenységek. Az újabb tantervek követelményrendszere kevésbé konkrét, inkább orientáló jellegű, hiszen az elérendő szinteket adja meg, és ajánlásokat tesz teljesítésük különböző módjaira, a tanulási stratégiákra és az értékelés formáira.

Kulcskompetenciák

A modern, tudás alapú, erős gazdasági versenyre, politikai demokráciára, az emberi kapcsolatokra épülő társadalomban az iskolázás során kialakítandó, megerősítendő és fejlesztendő kompetenciák (tudások/ismeretek, jártasságok, készségek, azaz a képességek) rendszerének leglényegesebb, alapvető elemei.

Minimális teljesítmény (minimumkövetelmény)

Az 1995-ös Nemzeti alaptanterv részletes követelményrendszerében használt fogalom. Minden tanuló számára elsajátítandó tartalmak, jártasságok, készségek, a továbbhaladásukhoz, tudásuk, ismeretszerzésük, tanulásuk eredményes folytatásához elengedhetetlen ismeretek, jártasságok, készségek, általános képességek alsó szintje, tehát teljesítésük kötelező.

Műveltségi javak

Alapvető műveltségi javak a tanulási képességek, elemi kultúrtechnikák, kulcskompetenciák és a társadalomban elfogadott általános műveltség egymással összefüggő rendszere.

Modul

A tananyag önállóan kezelhető, nagyobb (esetleg több tantárgyat is átfogó), meghatározott időtartammal (óraszám) is behatárolt része. Az oktatás különböző szintjein a modulok egymáshoz illesztésével, cseréjével különböző moduláris képzési programok állíthatók össze. Egy-egy modul több programban is felhasználható, ami lehetővé teszi a különböző képzések közötti átjárást, a képzések különböző irányú specializálását. A közoktatásban a kerettantervek nyomán terjedt el a fogalom. Bennük a modul olyan, a tantárgyaknál kisebb egységeket jelent, amelyek tartalmát tanítani kell, de hogy milyen keretben, azt a kerettanterv az iskolákra bízta. Tananyagát hozzátehetik valamely hagyományos tantárgyhoz vagy rövidebb időszakban (epochában, fél évig stb.) tanítják.

Műveltségi terület

Az oktatás tartalmának a kultúrából társadalmi, pedagógiai, lélektani, logikai szempontok szerint kiválasztott és elrendezett művelődési javak és tárgyak. A Nemzeti alaptanterv – tudomásul véve a korszerű műveltség integratív jellegét (mind tudományelméleti, mind didaktikai szempontból) – követelményrendszerét átfogó műveltségi területekben foglalja össze. A Nat-2012 a következő 10 műveltségi területet tartalmazza: Magyar nyelv és irodalom, Élő idegen nyelv, Matematika, Ember és társadalom, Ember és természet, Földünk–környezetünk, Művészetek, Informatika, Életvitel és gyakorlati ismeretek, Testnevelés és sport. E műveltségi területek alkalmasak arra, hogy a rendszerükhöz igazodva, belőlük önálló vagy integrált tantárgyakat hozzanak létre a kerettantervekben (programokban) és a helyi tantervekben.

Nemzeti alaptanterv

A magyar közoktatás tartalmi szabályozásának alapidokumentuma, amelyet a kormány először a közoktatási (1993. évi) törvény módosítása alapján a 130/1995. (X. 26.), másodszor a 243/2003. (XII. 17.), harmadszor a 203/2007. (VII. 31.) és negyedszer a 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendeletben adott ki. Olyan állami dokumentum, amely alapján készülhetnek kerettantervek (programok, programcsomagok) és az iskolákban helyi tantervek. Nemzeti, mert meghatározza az ország minden közoktatási intézményében folyó tartalmi munkát. Alap, mert műfaji sajátosságai nem felelnek meg a hagyományos tantervek követelményrendszerének, csak iránymutatást jelent a kerettantervek és a helyi tantervek elkészítéséhez. Fő funkciója a közoktatás elvi, szemléleti megalapozása, de csak olyan mértékben, hogy ne korlátozza az iskolák önállóságát. Meghatározza a közoktatás céljait, tartalmi szakaszait, és összefoglalja az iskolában elsajátítandó műveltség kereteit.

Oktatási program

A tanítás-tanulás megtervezését-megszervezését segítő, választható dokumentumok, szakmai eszközök rendszere. A program lehet átfogó, azaz egy vagy több műveltségi területre, tantárgyra kiterjedő. A tantárgyi program jellegzetes összetevői a következők:

1. *Kerettanterv*: tartalmazza a tantárgy céljait, a követelményeket témákhoz, évfolyamokhoz vagy hosszabb ciklusokhoz rendelve, az értékelés elveit, továbbá kijelöli és időben elrendezi a tananyagot.
2. *Pedagógiai koncepció*: összefoglalja, esetleg elméletileg is megalapozza azokat a pedagógiai elveket, amelyeken a program alapul.
3. *Modulleírások*: részletes leírást adnak egy-egy téma feldolgozásának menetéről, mindekelőtt a tanulói tevékenységekről és az ajánlott eszközökről.
4. *Eszközök*: lehetővé teszik a tervezett tevékenységek megvalósítását: információhordozók (tankönyvek, szövegek, képek, filmek, hanghordozók, makettek, CD-ROM-ok stb.), feladathordozók (munkafüzetek, feladatlapok stb.) és kombinációik (pl. szoftverek).

Oktatási programcsomag

A tanítás-tanulás megtervezését-megszervezését segítő, választható dokumentumok, szakmai eszközök rendszere. Beszélhetünk átfogó, egy vagy több műveltségi területre vagy tantárgyra kiterjedő programcsomagokról. A tantárgyi program jellegzetes összetevői az *oktatási programok* és az *értékelési eszközök*, amelyek elősegítik a tanulói teljesítmények, a tanulói fejlődés ellenőrzését és értékelését.

Óravázlat

Egy tanítási órára vonatkozó írásbeli terv, ami tartalmazza az óra konkrét tartalmi beosztását, tevékenységformáit, felhasználandó eszközeit és időbeosztását.

Paradigma

1. A tudományos közbeszédben: megközelítés, amely új megvilágításba helyezi az addigi tudományos kérdéseket, új kérdéseket vet fel, amiket jól megragadható példák, szabályrendszereken keresztül tesz érthetővé és válaszol meg.
2. Életünk valamely területének (pl. egy tudományterületnek) értelmezési kerete. Azoknak a fogalmaknak, szavaknak, nézeteknek, módszereknek, gondolkodásmódnak, értékrendszernek, világképnek az összessége, amelyek segítségével ezt a bizonyos élet-területet megfogalmazzuk, értelmezzük, magyarázzuk.

Pedagógiai rendszer

A tanítás-tanulás megtervezését-megszervezését segítő, választható dokumentumok, szakmai eszközök rendszere. Beszélhetünk átfogó, egy vagy több műveltségi területre, tantárgyra kiterjedő pedagógiai rendszerről. A tantárgyi pedagógiai rendszer jellegzetes összetevői az *oktatási programcsomagok*, valamint a *továbbképzési programok*, amelyek felkészítik a pedagógusokat a program alkalmazására és a *támogatás* (tanácsadás és programkarbantartás a fejlesztő műhely részéről).

Portfólió

Olyan dokumentumgyűjtemény, amely a képzésben/munkában részt vevő személy (pl. tanárjelölt, tanár, tanuló) hosszabb időszak alatti fejlődését és a folyamat végére elért eredményeit mutatja be.

Projektmunka

1. A projekt szó eredeti jelentése: folyamat, amely valamely probléma (vagy igény) felismerésétől a megoldási folyamat tervének elkészítésén és annak megvalósításán keresztül az értékelésig minden lépést magába foglal.
2. Pedagógiai értelemben eredetileg: a szakiskolások vizsgadarabjainak elkészítési folyamatának elnevezése.
3. Mai pedagógiai értelemben: a tanulók önálló, többnyire kooperatív tevékenysége egy komplex téma feldolgozására és az eredmények bemutatására.

Programakkreditáció

Értékelési folyamat, amely az akkreditált programnak elismert státust biztosít. Akkreditálni a program tantervi komponensét kell és lehet. Az akkreditált tantervi komponens helyi tartalmakkal kiegészítve az iskola helyi tanterve lehet. Ha egy iskola helyi tanterve egy akkreditált program tantervi komponense, akkor jóváhagyásához a fenntartónak nem kell szakértői vizsgálatot igénybe vennie. Az akkreditált program tantervi komponensét *kerettanterv*nek nevezzük.

Az akkreditáció szempontjai:

1. Megfelel-e a program (azaz az előbbiek értelmében: a kerettanterv) a Nemzeti alaptanterv szakmai normáinak, az abban előírt fejlesztési feladatokra épül-e, kimutathatóan magában foglalja-e azokat?
2. Tartalmaz-e olyan további – részletes akkreditációs eljárás alá nem kerülő, de az akkreditációs folyamatban mégis vizsgált – elemeket (pedagógiai koncepciót, modulleírásokat, eszközi elemeket, értékelési eszközöket, továbbképzési programot és felhasználói támogatást), amelyek a megvalósítását hatékonyabbá teszik, mintegy biztosítják a minőségét. A kerettanterv akkreditációja és a többi programkomponens akkreditációs szempontú vizsgálata között különbséget kell tenni. Az akkreditált kerettanterv megváltoztatásához ugyanis újabb akkreditációra lehet szükség, ami nem indokolt a többi programkomponens esetében, amelyek az élet és a szakma szükségletei nyomán folyamatosan változnak. Ugyanakkor a kerettanterv akkreditációja során indokolt vizsgálni a program egészét, a miniszteri ajánlás kiterjedhet a programcsomag, pedagógiai rendszer bemutatására, hivatkozásaira is.

Programfejlesztés (oktatási programok kialakítása) szintjei

1. *A modulok szintje*: a program elemi egysége valószínűleg a modul, azaz a tanítási (tanulási) egység, hagyományosabb nyelven a pedagógiailag feldolgozott téma. Itt alapvetően két feladat van: a témák azonosítása (azaz a tananyag kiválasztása) és a témák tanításá-

nak megtervezése. Ezen a szinten másodlagos kérdés, hogy az egyes modulok tanítására melyik évfolyamon kerül sor. Sőt érdemes eleve úgy gondolkodni, hogy egy modul több variációban készül el aszerint, hogy fiatalabb vagy idősebb tanulóknak szánjuk.

2. *Az adatbázis szintje:* a modulokhoz eszközi elemeket kell kidolgozni: feladatokat (feladatlapokat), szemléltető és informatív anyagokat. Ezek azonban nem kötődhetnek kizárólagosan egyetlen modulhoz, külön adatbázisba szerveződnek, amely háttérként szolgál a legkülönbözőbb modulok számára.
3. *A rendszerek szintje:* a modulok sorrendje és egymásra épülése természetesen az esetek többségében nem lehet véletlenszerű. A programoknak többféle bejárési utat kell kínálni a kidolgozott modulokhoz. Bizonyos eszközi elemek szorosan kötődnek ezekhez a bejárési utakhoz, pl. a kerettanterv, a tankönyvek, az értékelési eszközök, a továbbképzési programok. A programfejlesztés során az egyik legnehezebben megoldható kérdés a három szint relatív önállóságának és egyben szerves összekapcsolásának a biztosítása.

Rejtett tantervi hatás

A hivatalos tantervben nem szereplő, de mégis érvényesülő viselkedések, reakciómódok, attitűdök, amelyeket a szervezett, intézményes tanulás keretében sajátítanak el a tanulók.

Részletes követelmények

Az 1995-ös Nemzeti alaptantervben megjelent fogalom, műveltségi területenként és részterületenként tartalmazza a tanulóktól elvárható alapvető tudást a 4., a 6., a 8. és a 10. évfolyam befejezésekor. Három részre bontva jelennek meg:

1. a tanítandó tananyag, a jártasságok, készségek, képességek, beállítódások fejlesztéséhez nélkülözhetetlenek ítélt tartalmak (pl. képzetek, adatok, tények, fogalmak, általánosítások, gondolatmenetek, információk, műveletek, összefüggések, törvények, elvek, szabályok, elméletek, tételek) alapjai;
2. fejlesztési követelmények, kompetenciák (a különböző területek eredményes, hatékony tevékenységeihez, döntéseihez, tevékenységeihez szükséges felkészültség, hozzáértés alapvető ismérvei);
3. minimális teljesítmény.

Tanári tevékenységek

A tanulói tevékenységek hatékonyságát segítő pedagógiai eljárások: motiváció; információhoz jutás szervezése; önálló tanulási utak segítése; a csoportbeli tanulási együttműködés előmozdítása; diagnosztikus, formatív és szummatív értékelések elvégzése; helyzetelemzések és előrejelzések készítése.

Tankötelezettségi idő

Törvényben meghatározott korhatár, amelyen belül a fiatalok jogkövetkezmények terhe mellett kötelesek iskolába járni (vagy a szülők kívánságára magántanulóként szervezett oktatásban részt venni). A tankötelezettség megsértését, nem teljesítését a törvény a szülő terhére rója, és felelősségét szabálysértési eljárásban megállapítani rendeli. A közoktatási törvény (1993. évi LXXIX. törvény 2002. évi módosítása) szerint és annak a tanévnek a végéig

tart, amelyben a tanuló betölti a 16. életévét. A 2012. szeptember 1-től hatályos nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 45. § szerint a tankötelezettségi idő akkor kezdődik, ha a gyermek eléri az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget (legkorábban abban az évben, amelyben betölti a 6. legkésőbb, amelyben a 8. életévét), (3) bekezdése alapján a tankötelezettség a tanuló tizenhatodik életévének betöltéséig tart.

Tanterv

Az oktatási anyag tartalmát, elrendezését és feldolgozási módját tartalmazó koncepció. Magában foglalja az iskolai nevelés, oktatás, képzés célkitűzéseit, óraterveit, tananyagát, a tanulókkal szemben támasztott követelményeit, a tananyag feldolgozásának fontosabb módszereit és eszközeit iskolatípusokra, oktatási szakaszokra, életkorokra vagy évfolyamokra, hagyományosan tantárgyakra, újabban műveltségi területekre bontva.

Fő funkciói: az oktatási folyamat tervszerűségének és egységességének biztosítása; az iskolai munka oktatáspolitikai irányítása; az oktatás tartalma iránti igények, szükségletek tervezése; a gazdaság, a technika, a tudományok, a kultúra, a művészetek fejlődésének átgondolt érvényesítése; az általános és a szakképzés követelményeinek konkretizálása.

Tantervi időkeret és felosztása

A törvényekbe (pénzügyi és mentálhigiénés szempontokat összefüggésükben mérlegelve) foglalt tanulási idő pedagógiai céloknak megfelelő felosztása tantárgyak és évfolyamok szerint. Hagyományosan évi, illetve heti óraszám, újabban félévre vonatkozó összes óraszám szerepel, jelezvén, hogy didaktikailag elfogadottak az epochális megoldások (projekthetek, modulok, kurzusok stb.).

Tantárgy

A tanulók életkorának, befogadó- és teljesítőképességének megfelelően felépített ismeretkör és tevékenységrendszer, amelyet a tudományok, művészetek műveltségi anyagából szakemberek választanak ki és állítanak össze pedagógiai és pszichológiai szempontok alapján. Vannak olyan tantárgyak, amelyek egy-egy tudomány- vagy művészeti ág anyagából válogatnak (pl. matematika, ének-zene), míg mások komplex módon szerveződnek, több terület ismeretanyagát és tevékenységrendszerét fogják össze (pl. földrajz, természetismeret, művészetek). A tantárgyakkal rendszeresen (legalább egy féléven át) szervezett keretek között (tanítási órákon) foglalkoznak a tanulók.

Tantervi tananyagtartalom

A tantervi tananyagtartalomnak általában két szintje van.

Az *első szinten* található azok a tantervi tartalmak, melyek részletes felsorolás formájában megadják az adott terület, tantárgy legfontosabb adatait, témáit, témaköreit, fogalmait, képleteit, helyneveit, személyeit, műveit, nyelvtani szabályait stb.

A *második szinten* található azok a tartalmak, amelyek több téma együttesét, csomópontjait jelentik, összefüggésekre, kulcsfogalmakra helyezik a hangsúlyt, a kultúráközvetítés szempontjából fontosak. A legújabbban készülő tantervek erre a második szintre helyezik a tantervi tartalmakat.

Tanítási egység

A tanítási-tanulási folyamat alapegysége (tulajdonképpen egy tanítási óra), aminek keretében valamely oktatási-képzési-nevelési cél egy tartalom (tananyag) feldolgozása által valósul meg.

Tanítási tervezet

A tanár egy adott tanítási órára vonatkozó pedagógiai, didaktikai, szakmódszertani és szaktudományi gondolkodási folyamatának írásban rögzített részletes terve.

Tankönyvcsalád

1. Egy tantárgy egymásra épülő tankönyvei az egyes évfolyamokon.
2. Egy tantárgy egy évfolyamának egymásra épülő, egymást kiegészítő nyomtatott taneszközei (pl. tankönyv, munkafüzet, atlasz, digitális tankönyv).
3. Szélesebb körű értelmezés: több tantárgy egy évfolyamának egymásra épülő taneszközei (pl. a természettudományos tantárgyak egységes metodikájú tankönyvei és munkafüzetei).

Tankönyvjegyzék

A közoktatási intézményekben az egyes tantárgyak tanulásához használható tankönyvek listája, amelyet minden tanévben összeállítanak (jelenleg a 17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet a tankönyvvé, pedagógus-kézikönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről alapján).

Tanmenet

Egy tantárgy adott évfolyamra és tanulócsoporthoz szóló oktatási és képzési terve, amit a tanár készít a tanév elején; tartalmazza a tantárgy tanításának főbb célkitűzéseit, követelményeit, a tananyag főbb elemeit (tények, fogalmak, folyamatok, összefüggések), az egyes tartalmi egységek feldolgozására szolgáló óraszámot és a felhasználandó eszközök listáját.

Tanulói tevékenység

Azon tevékenységek rendszere, amelyek során – tanítói, tanári irányítás, tanácsadás, ellenőrzés és értékelés mellett – a tanuló feldolgozza, elsajátítja a helyi tantervben meghatározott iskolai tananyaghoz rendelt (iskolában elsajátítható, elsajátítandó) követelményeket.

Tematikus terv (tématerv)

Egy tantárgy valamely tartalmi, pedagógiai szakaszon belüli részterületére (a mai jogszabályok szerint legalább hat tanítási óra anyagára) vonatkozó megvalósítási terv.

Továbbhaladás feltételei

Az 1998-as kerettantervekben használatos fogalom, tartalmilag hasonló a minimális teljesítményhez. Minden tanuló továbbhaladásához, a tudásuk, ismeretszerzésük, tanulásuk eredményes folytatásához elengedhetetlen ismeretek és jártasságok, készségek alsó szintje.

Vizsgakövetelmény

Az egyes tanulói teljesítmények és az oktatási kormányzat által meghatározott normák összehasonlítására alkalmas kritériumrendszer az oktatási rendszer nagyszakaszainak határain. A magyar oktatási rendszer hagyományosan az érettségi vizsgát tekinti ilyennek. Az 1993. évi közoktatási törvény vezette be a 10. évfolyam végén lehető/leendő alpműveltségi vizsgát. A kompetencia alapú tanítás- és tanulásfelfogás a teljesítmények értékelésében az iskolázás során elsajátított tudás *alkalmazásának* ad elsődlegességet. Az oktatási kormányzat által kiadott vizsgakövetelmények a Nemzeti alaptantervre épülnek.